

О.Є. Басманов, д.т.н., професор, гол. наук. співр., НУЦЗУ,
Я.С. Кулик, викладач, НУЦЗУ

РОЗПОДІЛ ПАРАМЕТРІВ ВИСХІДНОГО КОНВЕКЦІЙНОГО ПОТОКУ НАД ПАЛАЮЧИМ РОЗЛИВОМ НАФТОПРОДУКТУ

Побудовано модель, що описує висхідні конвекційні потоки над палаючим розливом нафтопродукту довільної форми. Модель дозволяє отримати розподіл швидкостей і температур в потоці.

Ключові слова: розлив нафтопродукту, висхідні потоки, струмись.

Постановка проблеми. Пожежа в обвалуванні резервуару з нафтопродуктом є однією з найскладніших надзвичайних ситуацій в резервуарному парку. Основна небезпека полягає в поширенні пожежі на резервуар. Найбільш ефективним способом захисту резервуара є розробка системи автоматичного гасіння пожежі в обвалуванні резервуара. Побудова такої системи вимагає оцінки теплового впливу пожежі на резервуар з нафтопродуктом. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність побудови моделі горіння розливу нафтопродукту в обвалуванні резервуара, моделей конвекційного і променистого теплопереносу від осередку горіння до резервуара.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботі [3] побудовано математичну модель теплового впливу пожежі на резервуар з нафтопродуктом, що враховує, зокрема, конвекційний теплообмін з висхідними продуктами горіння і розігрітим повітрям, що підіймаються над осередком горіння. Необхідні для цього значення швидкості повітряного потоку і температури оцінено в [4] на підставі теорії турбулентних струменів [1, 2]. Але отриманий розв'язок спирається на поняття вісі струменя, яка є у кругового струменя або близьких до нього за формою. Для струменів, у яких неможливо виділити вісь, описаний в [4] підхід не застосовується.

Постановка задачі та її рішення. Метою роботи є побудова моделі розподілу швидкостей і температур у висхідному конвекційному потоці над палаючим розливом нафтопродукту довільної форми.

Будемо вважати границі області розливу однозв'язними, а висхідний конвекційний потік – вільним затопленим турбулентним струменем [1], що має на рівні розливу вертикальну швидкість і температуру u_0 , яка дорівнює температурі факела.

Розглянемо спочатку розподіл швидкостей в круговому осесиметричному струмені на висоті z від її фокуса – точки O (рис.1) [1].

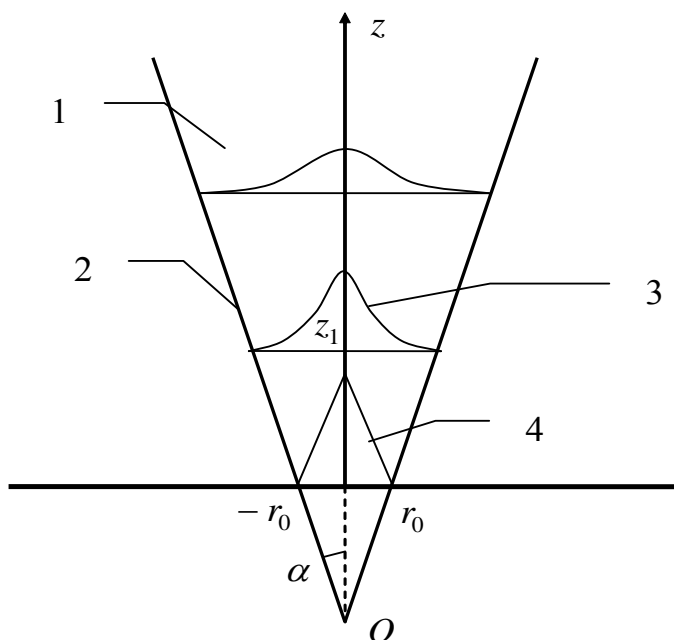
$$u(r, z) = u_0(z) f\left(\frac{r}{R(z)}\right), \quad (1)$$

де r – відстань до осі струменя; $u(r, z)$ – вертикальна швидкість потоку

на висоті z і на відстані r від осі струменя; $R(z)$ – півширина струменя:

$$R(z) = z \cdot \operatorname{tg} \alpha; \quad (2)$$

$\operatorname{tg} \alpha \approx 0,222$ – емпірично визначений параметр для кругових струменів; $f(x)$ – напівемпірична функція [2].

Рис. 1. Осесиметричний круговий струмінь: 1 – основна ділянка струменя; 2 – межа струменя; 3 – розподіл швидкостей в струмені на висоті z_1 ; 4 – початкова ділянка струменя

На рис. 2 наведені функція $f(x)$ та її апроксимація у вигляді

$$\tilde{f}(x) = \exp(-Ax^2), \quad (3)$$

де $A = 5,46$ – константа, визначена з умови мінімуму

$$\max_i |f(x_i) - \exp(-Ax_i^2)| \rightarrow \min_A,$$

де $x_i = 0; 0,1; 0,2; \dots, 1$. Абсолютна похибка такої апроксимації не перевищує 0,046.

Об'єднуючи вирази (1)-(3) отримаємо розподіл швидкостей всередині потоку у вигляді

$$u(r, z) = u_0(z) \exp\left(-B \frac{r^2}{z^2}\right), \quad (4)$$

де $B = A/\operatorname{tg} \alpha \approx 5,46/0,222 = 24,6$.

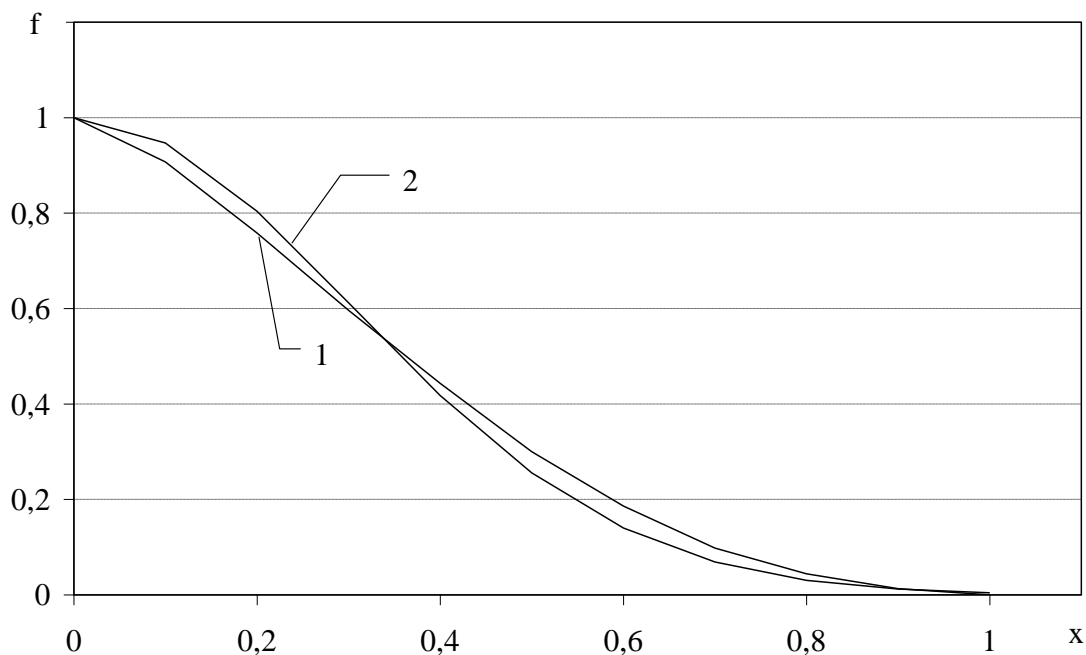

Рис. 2. Функція розподілу швидкостей потоку осесиметричного струменя: 1 – напівемпірична функція $f(x)$ [2]; 2 – її апроксимація $\tilde{f}(x)$

Визначимо витрати газового середовища через горизонтальний переріз на висоті z

$$Q(z) = \int_{-\infty}^{+\infty} \int_{-\infty}^{+\infty} u(r, z) dS.$$

Підставляючи сюди вираз (4) і інтегруючи в полярних координатах, отримаємо

$$\begin{aligned} Q(z) &= u_0(z) \int_0^{2\pi} d\varphi \int_0^{\infty} r \cdot \exp\left(-B \frac{r^2}{z^2}\right) dr = 2\pi u_0(z) \frac{1}{2} \int_0^{\infty} \exp\left(-B \frac{r^2}{z^2}\right) d(r^2) = \\ &= \pi u_0(z) \left(-\frac{z^2}{B}\right) \exp\left(-B \frac{r^2}{z^2}\right) \Big|_0^{\infty} = \frac{\pi}{B} z^2 u_0(z). \end{aligned}$$

Представимо розподіл швидкостей всередині потоку у вигляді добутку загальних витрат через переріз $Q(z)$ і щільності розподілу в перерізі $p(r, z)$

$$u(r, z) = \left[\frac{\pi}{B} z^2 u_0(z) \right] \times \left[\frac{B}{\pi z^2} \exp\left(-B \frac{r^2}{z^2}\right) \right] = Q(z) p(r, z),$$

де $p(r, z) = \frac{B}{\pi z^2} \exp\left(-B \frac{r^2}{z^2}\right)$. Або, в декартових координатах:

$$u(x, y, z) = Q(z)p(x, y, z),$$

$$\text{де } p(x, y, z) = \frac{B}{\pi z^2} \exp\left(-B \frac{x^2 + y^2}{z^2}\right); \quad r^2 = x^2 + y^2.$$

Розглянемо функцію $p(x, y, z)$ і зробимо заміну змінних:

$$z^2 = t; \quad 4a = \frac{1}{B}. \quad (5)$$

Тоді функція щільності набуде вигляду

$$p(x, y, t) = \frac{1}{4\pi at} \exp\left(-\frac{x^2 + y^2}{4at}\right),$$

що є рішенням диференціального рівняння параболічного типу [6]

$$\frac{\partial p}{\partial t} = a \left(\frac{\partial^2 p}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 p}{\partial y^2} \right), \quad -\infty < x < \infty; \quad -\infty < y < \infty; \quad t > 0 \quad (6)$$

З початковою умовою

$$p(x, y, 0) = \delta(x)\delta(y),$$

де $\delta(x)$, $\delta(y)$ – δ -функція Лапласа. В даному випадку початкова умова у вигляді δ -функції відповідає точці фокуса струменя, в якій щільність розподілу швидкостей вироджується в δ -функцію.

Рішенням диференціального рівняння (6) з довільним початковим умовою $p(x, y, 0) = p_0(x, y)$ є

$$p(x, y, t) = \frac{1}{4\pi at} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} p_0(\xi, \eta) \exp\left[-\frac{(x - \xi)^2 + (y - \eta)^2}{4at}\right] d\xi d\eta. \quad (7)$$

Будемо вважати, що для довільної форми палаючого розливу Ω функція щільності розподілу швидкостей висхідного потоку визначається виразом (7), де

$$p_0(x, y) = \begin{cases} 1/S_{\Omega}, & (x, y) \in \Omega, \\ 0, & (x, y) \notin \Omega, \end{cases}$$

де S_{Ω} – площа розливу.

Виконуючи заміну, зворотну (5), отримаємо

$$p(x, y, z) = \frac{B}{\pi z^2} \iint_{\Omega} \exp \left[-B \frac{(x - \xi)^2 - (y - \eta)^2}{z^2} \right] d\xi d\eta,$$

де z відраховується від поверхні розливу.

Визначимо тепер витрати газу $Q(z)$. Над поверхнею розливу

$$Q(0) = u_0 S_{\Omega},$$

де u_0 – початкова швидкість газового потоку.

Відомо [5], що для кругового струменя на досить великій відстані від сопла, його форма зростає пропорційно z . Тому будемо вважати $Q(z)$ лінійною функцією

$$Q(z) = Q_0 + \beta z.$$

В [2] наведена залежність витрати газу в струмені в залежності від висоти над круговим соплом радіусу r_0

$$Q = 2,2Q_0 \left(\frac{a_0 z}{r_0} + 0,29 \right),$$

де $a_0 = 0,07 \div 0,08$ – коефіцієнт структури турбулентного струменя. Отже,

$$\beta = 2,2 \frac{Q_0 a_0}{r_0} \approx 1,65 \frac{Q_0}{r_0}.$$

Для некругового струменя замість радіуса r_0 будемо використовувати ефективний радіус $r_{\text{эф}}$

$$r_{\text{эф}} = \sqrt{\frac{S_{\Omega}}{\pi}}.$$

Тоді,

$$Q(z) = Q_0 \left(1 + 1,65 \sqrt{\frac{\pi}{S_{\Omega}}} z \right) = Q_0 \left(1 + \frac{2,92}{\sqrt{S_{\Omega}}} z \right).$$

Таким чином, розподіл швидкостей в висхідному потоці над рідиною, що горить, наближено можна представити у вигляді

$$u(x, y, z) = 7,83Q_0 \left(1 + \frac{2,92}{\sqrt{S_{\Omega}}} z \right) \frac{1}{z^2} \iint_{\Omega} \exp \left[-B \frac{(x - \xi)^2 - (y - \eta)^2}{z^2} \right] d\xi d\eta,$$

де відстань z відраховується від поверхні розливу.

Розподіл температур в висхідних потоках над вогнищем горіння, оцінимо співвідношенням подібності полів швидкостей і температур:

$$\frac{\Delta T(x_1, y_1, z_1)}{\Delta T(x_2, y_2, z_2)} = \sqrt{\frac{u(x_1, y_1, z_1)}{u(x_2, y_2, z_2)}}.$$

де $\Delta T(x, y, z) = T(x, y, z) - T_0$; $T(x, y, z)$ – температура висхідного потоку у точці (x, y, z) ; T_0 – температура навколишнього середовища.

Висновки. Побудовано модель, що описує розподіл швидкостей і температур в висхідному повітряному потоці, що піднімається над осередком горіння нафтопродукту. Модель спирається на теорію вільних турбулентних затоплених струменів. Отримані результати можуть бути використані для оцінки теплового впливу пожежі в обвалуванні на резервуар з нафтопродуктом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович Г.Н. Прикладная газовая динамика / Г.Н. Абрамович. – М.: Наука, 1991. – 600 с.
2. Абрамович Г.Н. Теория турбулентных струй / Г.Н. Абрамович. – М.: Физматгиз, 1960. – 715 с.
3. Басманов А.Е. Моделирование теплового воздействия пожара на резервуар с нефтепродуктом / А.Е. Басманов, Я.С. Кулик // Проблемы пожарной безопасности. – Х.: НУГЗУ. 2013. – №34. – С. 25-29.
4. Басманов А.Е. Оценка параметров воздушного потока, поднимающегося над горящим разливом произвольной формы // А.Е. Басманов, Я.С. Кулик // Проблемы пожарной безопасности. – Х.: НУГЗУ. 2013. – №33. – С. 17-21.
5. Повх И.Л. Техническая гидромеханика / Л.И. Повх. – М.: Машиностроение, 1969. – 504 с.
6. Полянин А.Д. Справочник по линейным уравнениям математической физики / А.Д. Полянин. – М.: Физматлит, 2001. – 576 с.

А.Е. Басманов, Я.С. Кулик

Распределение параметров восходящего конвективного потока над горящим разливом нефтепродукта

Построена модель, описывающая восходящие конвективные потоки над горящим разливом нефтепродукта произвольной формы. Модель позволяет получить распределение скоростей и температур в потоке.

Ключевые слова: разлив нефтепродукта, восходящие потоки, струя.

A.E. Basmanov, Y.S. Kulik

Parameters distribution of the rising convective flow over burning oil spill

A model describing the convective upwellings over burning oil spills of any form is build. The model allows calculate velocity and temperature distribution in the flow.

Keywords: oil spill, updrafts, jet.